

TJERKWERD, ST. PETRUSKERK

Tjerkwerd

De naam van het dorp Tjerkwerd is afgeleid van 'tjserke' (kerk) en 'werd'. Tjerkwerd: een dorp in het kwartier Westergo op een terp met smalle straatjes en bovendien een langgerekte waterbuurt langs de Workumer Trekvaart. In de Middeleeuwen werden voor de naam van het dorp verschillende schrijfwijzen gebruikt: Kerkcwert, Kerkwaerd of Kerckwere. De St. Petruskerk doet de naam van het dorp eer aan.

Bouwgeschiedenis en exterieur

Het oudste gedeelte van de St. Petruskerk dateert waarschijnlijk uit de 12de eeuw. De diepe dagkanten van de vensters en de zware muren die aan de westzijde uit tufsteen bestaan doen vermoeden dat onder de latere bekleding nog oud muurwerk zit verscholen.

De kerk, oorspronkelijk met rieten dak, is meermalen verbouwd, zodat van het oorspronkelijke exterieur niets meer is te zien. In 1641 komen de 'florijnplichtigen' bij elkaar om een plan te maken voor het verbouwen van de bouwvallige kerk. Daaruit resulteerde dat de kerk toen drie traveeën is ingekort, waarbij zowel tufsteen als kloostermoppen als sloopmateriaal restte en verkocht werd. De ramen van het koorgedeelte zijn later nog dichtgemetseld met een halfsteens muur, waarbij de op een na buitenste ramen zijn vervangen door ronde ramen. In 1888 is de hele kerk beklampt met bruine steen van klein formaat en is de vijfzijdige koorsluiting gepleisterd. De opvallende kooringang is gebouwd van vrij jong baksteenmateriaal, maar heeft wel een romano-gotisch model.

In 1988 en 1995 zijn verschillende restauratiewerkzaamheden uitgevoerd. Hierdoor zijn een raam en een nis aan de linkerkant van het orgel weer duidelijk in het metselwerk te zien.

kluis

Uit het bisschoppelijk archief blijkt dat in de 15de eeuw zuster Agathe uit de kloosterorde van de premonstratenzers (of norbertijnen) zich op haar verzoek liet opsluiten in een kluis tegen de zuidelijke kerkmuur. De kluis had een opening naar de kerk om de sacramenten te kunnen ontvangen en een naar buiten. Zij had namelijk berouw gekregen van haar 'wereldse' begeerten en wilde op die manier boete doen.

klokkenstoel en toren

Uit kerkrekeningen blijkt dat in 1632 een klokhuis met een schilddak is gebouwd dat in 1723 vervangen was door een klokkenstoel met twee klokken. Het is bijzonder dat Tjerkwerd een klokkenstoel had, omdat deze vooral voorkwam in Oostergo en niet in Westergo. In 1830 wordt de klokkenstoel vervangen door een koepeltoren en deze wordt op zijn beurt in 1888 vervangen door de huidige toren die op zestig palen staat.

Interieur

De kerk kreeg in 1725 een nieuwe inrichting. In de kerkruimte valt een aantal bijzondere elementen: preekstoel, doopbekken, (heren)banken, grafmonument, grafzerken en vleermuizen.

preekstoel

De kansel, met klankbord en vijf panelen met bijbelse voorstellingen, dateert waarschijnlijk uit 1725. Twee van deze panelen zijn versierd met bladornamenten en op drie zijn bijbelse voorstellingen uitgebeeld: Abrahams offer, Jacobs droom, de gelijkenis van de balk en de splinter. Dit laatste paneel is (opzettelijk?) geplaatst aan de kant van de preekstoel waar de kerkenraad tijdens de eredienst zit. Aan de preekstoel zit vast het in 1650 door geelgieter Elia Eliasz Vliet gegoten koperen doopbekken dat rust op een aantal slangen met bladmotieven. 'Ondanks nieuw leven, blijven list en bedrog de mens achtervolgen'.

(heren)banken

In 1725 zijn bij de nieuwe inrichting van de kerk, de 17de eeuwse herenbanken met de wapenborden teruggeplaatst. Deze waren bestemd voor de toenmalige bewoners van Waltaslot: Pyter van Heerma en zijn vrouw Foockel van Haytsma. De in 1796 vernielde wapenborden, zijn in 1995 in oude luister hersteld. De zijschotten van de vrouwenbanken aan de zuidzijde van de kerk zijn versierd met in barokke stijl gemaakte bloemfestoenen, die aan schelpen hangen.

grafmonument

Achter in het koor bevindt zich het (17de eeuwse) marmeren grafmonument van de familie Watze (Valerius, Franciscus) van Cammingha en Rixt van Donia. Tijdens de revolutie aan het begin van de Bataafse Republiek in 1795, is het grafmonument vernield en een aantal keren, de laatste was in 2004, gerestaureerd. Van het oorspronkelijke monument zijn slechts enkele restanten te zien. Het grafmonument is verticaal in drie lagen verdeeld, gescheiden door kroonlijsten en is aan de bovenkant afgesloten met een groot alliantiewapen. Het basement is in drieën gedeeld door vier korte pilasters, met erop vier loden grafkistplaten. Op de tweede laag staan zandstenen nissen met de marmeren bustes van het overleden echtpaar: Van Camminga (links) en Van Donia (rechts). Tussen beide bustes staan een bloemenvaas en een rokende vuurpot met ertussen een liggende zandloper van albast. Symbolen van leven en dood. Op de derde laag staan twee putti (naakte kinderen) met overeenkomende symbolen: een hoorn met bloemen en een rokende hoorn. In het midden rusten de voluten van het marmeren alliantiewapen., waarin ook het wapen van Ameland voorkomt, omdat Van Cammingha de titel 'erfheer van Ameland' droeg.

grafzerken

De oudste grafsteen dateert uit 1525 en is van een priester. Opvallend is de grafsteen van de laatste pastoor van Tjerkwerd: Henricus Bernardt van Berkel, die na de reformatie terugkomt als predikant. Het meest merkwaardige grafschrift is dat van Froukje van der meer: 'gestorven 10 maart 1784 in 't 30ste jaar haares ouderdoms, Moeder van 4 in leven zijnde kinderen, terwijl een vijfde naast haar, en een zesde in haar hunne graven hebben'.

vleermuizen

Jaarlijks nemen in april honderden vleermuizen hun intrek op de zolder van de kerk en vertrekken weer in september om in Zuid-Limburg te overwinteren.

Orgel

Het orgel, gebouwd in 1851 door Van Dam, is in 1961 gerestaureerd en voorzien van een vrij pedaal en een windmotor. In het front zijn naast de middentoren smalle velden aangebracht.

De dispositie van het orgel:

Hoofdwerk: (C-f3)

Prestant 8
Bourdon 8
Holfluit 8
Octaaf 4
Quintprestant 5
Octaaf 2
Mixtuur IV-VI
Sexquialter III
Trompet 8 B/D
Tremulant

Bovenwerk: (C-f3)

Fluit Dolce 8
Viool de Gamba 8 D
Prestant 4
Fluit d'Amour 4
Nasard 3
Gemshoorn 2
Tremulant

Pedaal: (C-d1)

Subbas 16
Prestant 8
Koppels: Hw+Bw,P+HwP+ Bw

Piet Wouda
2008

Literatuur

- Alle middeleeuwse kerken, Peter Karstkarel, 2007
- Het Friese Kerkinterieur, Regn. Steensma, Leeuwarden, 1995
- Het praalgraf van Tjerkwerd, De Keppelstok, juni 2005.
- Tsjerkwert en har bewenners yn de rin fn de tiid, Easterein, 1987
- Vijf eeuwen Friese orgelbouw, Jan Jongepier, Leeuwarden, 2004.